

Tips en tricks

Wat oude familiekiekjes vertellen

Foto's werden lang stiefmoederlijk behandeld in de geschiedschrijving. Het waren niet meer dan illustraties bij de tekst. Daar komt de laatste tijd gelukkig verbetering in. Een familiefoto is een volwaardige historische bron. Je kunt van familiefoto's en albums heel wat leren over je voorouders. Je kunt er dezelfde kritische vragen over stellen als over een tekstuele bron: wie maakte ze, wat zie je, waar, wanneer, waarom en hoe werden ze gemaakt? Auteur Peter Eyckerman

Het spreekt misschien voor zich, maar de herkomst van een foto is een heel belangrijke aanwijzing voor de interpretatie. Van wie kreeg je de foto? Van wie kreeg die persoon de foto op zijn/haar beurt? Uit welke tak van de familie is de foto afkomstig?

Een foto is meestal niet alleen. Ze zit in een map, een doos of een album met andere foto's of documenten. Iemand heeft de foto's om een bepaalde reden zo gerangschikt of gegroepeerd. Zo is elke foto een deel van het verhaal dat de samensteller wil vertellen. Laat de context niet verloren gaan! Fotografeer de volgorde, de samenhang, de albumpagina's eerst met je smartphone voor je iets anders doet. Zo kan je altijd teruggrijpen op de originele volgorde.

Een foto is meer dan de afbeelding op zich. Bij papieren foto's heb je soms alleen een fotoafdruk, soms is er een karton waar de fotoafdruk op kleeft. Karton en afdruk hebben een vorm, grootte en dikte die aanwijzingen

geven over het type foto en de datering, maar ook over het soort negatief en het gebruikte fototoestel.

In grote lijnen heb je, wat papieren foto's betreft, de *carte-de-visite* vanaf circa 1860 (circa 6 x 10 cm) en zijn grotere versie de kabinetkaart (circa 11 x 16 cm) vanaf 1866. Het zijn kartonnen kaartjes met een fotoafdruk erop gekleefd, meestal met naam en adres van de fotograaf. Beide waren in gebruik tot aan de Eerste Wereldoorlog.

Vanaf circa 1905 worden foto's op postkaartformaat populair, ze blijven tot in de jaren 1950 in gebruik. Na de Eerste Wereldoorlog komen er andere formaten en wint de amateurfotografie aan belang. De typische gekartelde witte randen verschijnen rond 1930 en waren populair tot rond 1960. Merklogo's op fotopapier zijn nuttige dateringsaanwijzingen.

Het afdrukprocedé kun je determineren. Zie bijvoorbeeld Jan van Dijks standaardwerk *Handboek herkennen fotografische en fotomechanische procedés* en de

De fotolijst van Yvonne Henderson. Part. coll.

website graphicsatlas.org. Het zegt wat over de datering en soms over de prijs, en daarmee over de financiële mogelijkheden van je voorouders. Zo waren kooldruk (populair van circa 1875 tot circa 1890) en platinadruk (populair van circa 1900 tot aan de Eerste Wereldoorlog) duurdere afdrukmethodes die je alleen in rijkere families ziet opduiken.

Gebruikssporen en beeldverval geven aanwijzingen over wat er met de foto gebeurde en hoe ze bewaard werd. Was ze opgeprikt (gaatjes), vastgekleefd (lijmsporen), ingelijst (verbleking in vorm van lijst), bijgeknipt (om ergens in te passen of om iemand te verwijderen)...

Foto's tonen wat nergens opgeschreven staat. Ze getuigen bijvoorbeeld van de sociale en financiële achtergrond van je familie: niet alleen door wat je ziet op de foto, maar ook door de keuze van fotograaf en het type foto.

Foto's bij een professionele fotograaf kostten wel wat

geld. Ze tonen vooral hoe je voorouders zich aan de buitenwereld wilden presenteren. Meestal is dat ernstig, deugdzaam, belezen, betrouwbaar, enzovoorts. Je zult op dat soort foto's weinig frivole lachjes aantreffen. Al zijn daar uiteraard uitzonderingen op.

Op foto's bij studiofotografen zijn de mensen over het algemeen volgens de laatste mode gekleed en gekapt - jongeren meestal meer dan ouderen. Kapsels zijn sowieso het gemakkelijkst om de mode mee te volgen, dus een goede aanwijzing. Kledij werd versted en aangepast aan de laatste trends, als er geen geld was voor iets nieuws. De kwaliteit van snit en stoffen verschilde naargelang de financiële mogelijkheden.

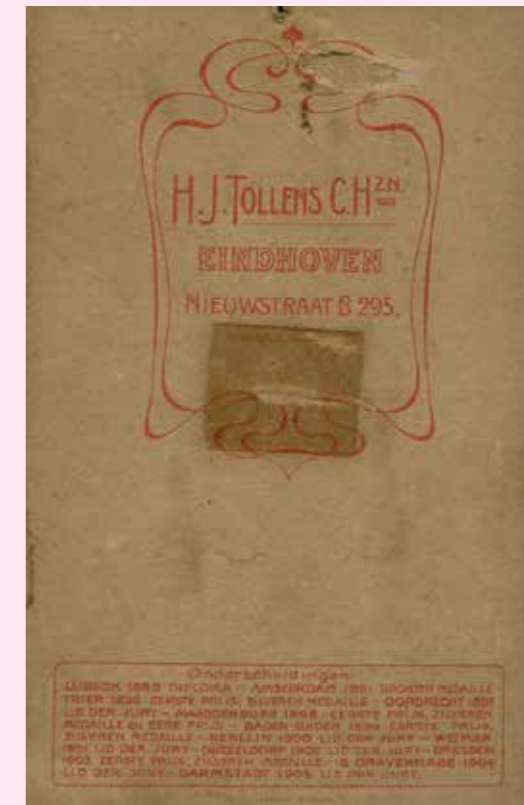
Foto's tonen wat je voorouders belangrijk of uitzonderlijk vonden: bezigheden, affiniteiten, interesses, bezittingen, uitstapjes, et cetera. Als je de aangelegenheid van een foto kunt achterhalen dan heb je al een groot deel van het verhaal gevonden. Typische gelegenheden waren communie, huwelijk, verjaardag,

Carte-de-visite zonder opdruk. Part. coll.

Fotograaf Tollens was in Eindhoven actief in de periode 1895-1913. Part. coll.

legerdienst, jubileum, medaille-uitreiking, bezoek aan een andere stad. De meeste foto's van voor de Eerste Wereldoorlog zijn ontzettend gedetailleerd. Kijk aandachtig naar elk detail, het is vaak de sleutel tot het verhaal achter de foto. Het kan zelfs zo ver gaan dat je de reflectie van de fotograaf en de camera kunt terugvinden in de ogen of in een blinkende knoop.

Anonieme foto's onderzocht

Yvonne Henderson zond scans in van een fotolijst met acht anonieme foto's. De fotolijst komt uit een kringloopwinkel in Eindhoven, zeven van de acht foto's zijn cartes-de-visite. Vijf foto's zijn van Eindhovense fotografen, één komt uit Helmond, en één, die van de enige man, komt van verder weg, namelijk uit Utrecht. Meer weten we niet over de herkomst.

Ik nam er eerst de leuke foto uit van vier hippe jongedames, die elk een andere kant uit kijken. Er staat niets op geschreven, gedrukt of gestempeld, maar toch kun je er heel wat uit afleiden.

We zien een fotoafdruk gekleefd op een karton op carte-de-visiteformaat.

Karton

Het karton is relatief dik (meer dan een millimeter), heeft afgeronde hoeken en is versierd met een rode lijn

rondom. Verder is er geen enkele opdruk of opschrift. Het is een typisch generiek karton, onder andere gebruikt door amateurfotografen. Professionele fotografen gebruikten het om proefafdrukken op af te leveren. De dikte wijst op een foto die na circa 1890 is gemaakt. Boven en onder zitten gaatjes in het karton, de foto was met (duim)spijkers aan een muur bevestigd. Dat kan erop wijzen dat de eigenaars het niet zo breed hadden en niet in lijsten of albums konden investeren. Maar evengoed hing zo'n foto op de muur geprikt op het werk van de vader of echtgenoot. Op de achterzijde zie je sporen van het plakband waarmee de foto in de fotolijst was bevestigd.

Afdruk en beeldinhoud

De fotoafdruk heeft een paarsbruine 'daglichtkleur'. De vele krassen onthullen de witte barietlaag die onder de fotografische beeldlaag ligt. Die kenmerken zijn voldoende om te kunnen zeggen dat het om een goudgetoonde daglichtcollodiumzilverdruk (DCZ) gaat. De daglichtafdruk en vooral DCZ vervingen vanaf halfweg de jaren 1890 volledig de albuminedruk. Die was op carte-de-visite het overheersende afdrukproces van circa 1860.

De foto is buiten genomen. Het lijkt een smal tuinpad van kasseien, voor een muur, zonder achtergronddoek, →

De typische gekartelde witte randen verschijnen rond 1930

jongedames al in prille vorm vanaf 1898 ziet verschijnen. Je ziet ook geen krulletjes op het voorhoofd, typisch voor de jaren 1880. Samengevat is dit een foto uit circa 1893-1894, met vier jongedames die geboren zijn rond het midden van de jaren 1870.

Context

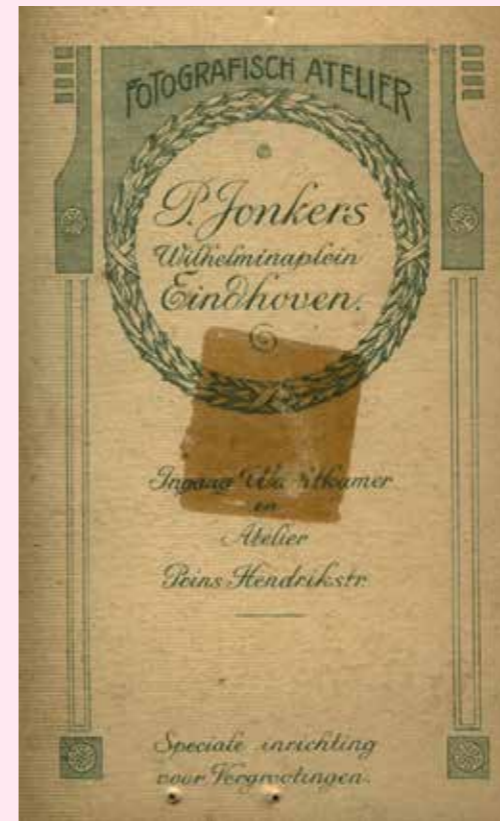
De context is de fotolijst. Horen die acht foto's in de lijst ook echt bij elkaar of zijn ze door een verzamelaar willekeurig samengebracht?

Alle foto's hebben spijkergaatjes boven en beneden, dat hebben ze alvast gemeenschappelijk. Het wijst op een gelijkaardig gebruik voor ze in de lijst belandden. Maar belangrijker, de jongedame linksonder komt op nog twee andere foto's terug. Dat maakt het heel aannemelijk dat het een familijst is, en dat alle afgebeelde personen een zekere relatie tot elkaar hebben. Het is interessant om die andere foto's ook eens te bekijken. De eerste foto waar ze op staat is van Tollens. Fotograaf Tollens was in Eindhoven actief in de periode 1895-1913. Dat is op te zoeken via rkd.nl/nl/explore/artists of in het boek *Photographers in the Netherlands*. Gezien de vermelding 1905 op de achterzijde dateert de foto ten vroegste van 1905. Het is, alleen op basis van de scan beoordeeld, een DCZ. De portretstijl, een buste in een vervagend vignet, was heel populair in de jaren 1890-1910 (zie ook de foto van de man verderop).

Van de kledij is weinig te zien, het kapsel is uit de periode 1900-1910. Samengevat is de foto te dateren rond 1905-1910. De vrouw is naar schatting een jaar of dertig oud. Dat maakt dat ze geboren is rond 1875-1880.

De tweede foto waar ze op staat is van Jonkers. Peter Jonkers werd pas na 1907 fotograaf in Eindhoven, hij overleed er in 1932. Het carte-de-visiteformaat wijst op een foto van voor de Eerste Wereldoorlog. Het afdrukprocedé kon ik op de scan niet met zekerheid determineren.

De mode is hoogstwaarschijnlijk te dateren rond 1910, zeker voor 1915. De kinderen zijn naar schatting tussen de acht en tien jaar oud. Haar leeftijd is al een eind in de dertig.

Peter Jonkers werd pas na 1907 fotograaf in Eindhoven

maar wel op een – in de jaren 1890 – hippe takkenbank. Zo'n takkenbank was een typisch studioattribuut bij de fotograaf in die tijd. We kunnen een amateurfoto zeker niet uitsluiten, maar het kan ook buiten bij een beroepsfotograaf zijn.

We zien vier jonge vrouwen, naar schatting tussen de zestien en twintig jaar oud. Het meisje rechtsboven lijkt de jongste. Het kunnen zussen zijn, nichten of vriendinnen. Ze kennen elkaar alleszins heel goed, getuige de handen op de schouders.

Zoals het jongedames betaamt zijn ze volgens de laatste mode gekleed en gekapt. Ze dragen eenvoudige stoffen, de jurken zijn weinig versierd. Arm waren ze niet, maar ze behoorden ook niet bij de rijke burgerij. De jurken hebben allemaal de typische pofmouwen van de jaren 1890. Aan de hand van modetijdschriften (bijvoorbeeld het via Delpher te raadplegen blad *Gracieuse*) kun je achterhalen dat dit model dateert uit de jaren rond 1893.

De kapsels zijn heel eenvoudig. Ze dateren, in combinatie met de andere aanwijzingen, van voor 1900. Er is nog geen spoor van de *pompadour* met de knot boven op het hoofd (*Gibson girl*-kapsel), die zo typisch is voor de periode 1900-1910, maar die je bij

Met de grootte van de ogen als referentiepunt, lijken de gezichtsverhoudingen op de foto's overeen te komen. Part. coll.

Daarmee kunnen we deze foto dateren rond 1907-1910. De vrouw zou dan geboren zijn in de periode 1870-1875. De kinderen zijn dan respectievelijk geboren tussen 1897 en 1900 en 1899 en 1902.

De geschatte geboortedata overlappen op de drie foto's. Om met zekerheid aan te tonen dat het echt dezelfde vrouw is kun je de verhoudingen van de gezichten gedetailleerd vergelijken.

Een nauwkeurige vergelijking, met de grootte van de ogen als referentiepunt, toont gelijke gezichtsverhoudingen (plaats van wenkbrauwen, ogen, neus, mond en kin) bij de drie vrouwen. Op de meest rechtse foto is dat wat moeilijker te zien door perspectiefafwijking, omdat ze omhoogkijkt.

We zien bij alle drie dezelfde gezichtsvorm, de puntige haargrens midden op het voorhoofd (een zogenaamde *widow's peak*), dezelfde vorm van neus, mond, ogen en wenkbrauwen, en dezelfde vorm en tekening in het oor. Het is drie keer dezelfde vrouw, van jong naar ouder.

De enige man in de fotolijst is wellicht haar echtgenoot. Hij is degene op de foto uit Utrecht. Fotograaf Anton Cornelis Thomann was op de Wittevrouwensingel 13 in Utrecht actief in de periode 1897-1901. Het is weer een DCZ. De man is naar schatting rond de dertig, dus geboren omstreeks 1870.

Identificatie

Omdat er geen familiale context bekend is, wordt het identificeren van de personen op de foto's in dit geval erg moeilijk. Als het om je eigen voorouders gaat, is de zoektocht beperkter in omvang, met meer kans op succes. Je kunt je dan beperken tot enkele families, maar je moet wel breed inzetten en zeker aangetrouwde neven en nichten meenemen.

We hebben heel wat aanwijzingen en hypothesen. We zoeken een vrouw uit Eindhoven of omgeving, geboren omstreeks 1873-1876. Ze is waarschijnlijk gehuwd met een man uit Utrecht of omgeving, geboren omstreeks 1870. Ze hadden minstens twee zonen die werden geboren omstreeks 1897-1900 en 1899-1902. Ze moeten bijgevolg gehuwd zijn omstreeks 1896-1899, waarschijnlijk in Eindhoven of één van de buurgemeenten, de woonplaats van de vrouw, zoals de traditie was.

In online databanken staat heel wat informatie.

We doen een poging om deze spreekwoordelijke speld in de hooiberg te vinden. Een eerste zoekpoging via de website van het RHC Eindhoven levert voor wat betreft de periode 1890-1905 twee huwelijken op in Helmond, waarbij de man in Utrecht geboren is. Bij een huwelijk in 1899 is de vrouw 37 jaar, dat is te oud. Bij een huwelijk in 1902 zijn beiden 23 jaar, dat is dan weer te jong.

Kijk aandachtig naar elk detail, het is vaak de sleutel tot het verhaal

Het blijkt dat bij de indexering van de Eindhovense huwelijken de geboorteplaats van de bruid en bruidegom niet is opgenomen. We zouden alle huwelijksakten één voor één moeten nakijken of voor alle bruidegoms de geboorteplaats zoeken op naam. Een alternatief is openarchieven.nl, dat naast het gewone zoekformulier een toegang heeft voor programmeurs: openarch.nl/api/docs. Daarmee kun je met wat programmeerwerk een lijst maken met alle Eindhovense huwelijken gecombineerd met de geboortegegevens. Hieruit blijkt dat er in de periode 1896-1899 133 huwelijken in Eindhoven zijn gesloten. Geografische gegevens doorzoek je het gemakkelijkst visueel. Om snel na te gaan welke plaatsen in de buurt van Utrecht liggen, importeer je de kolom met geboortegemeenten van de bruidegoms in Google My Maps: google.com/maps/about/mymaps. Je kunt een volledig Excel-bestand importeren, waarna je gevraagd wordt welke kolom de plaatsnamen bevat.

Je ziet meteen dat bruidegoms van heinde en verre komen, behalve uit het gebied rond Utrecht. Dat is jammer. De hypothese van een bruidegom uit Utrecht blijkt niet te kloppen voor de huwelijken in Eindhoven van 1896-1899. Ik zocht nog enkele jaren breder, maar ook dat leverde niets op.

Een tweede onderzoeksmogelijkheid bieden de kinderen. Ik heb in de periode 1896-1899 voor elke bruid geboren in 1873-1876 nagekeken of ze twee zonen had van rond de acht en tien jaar. Geen enkele vrouw kwam in aanmerking.

Ik ben voor dit artikel niet verdergegaan, maar je kunt de datumperiodes uitbreiden, en de oefening herhalen voor de huwelijken in de buurgemeenten. Hopelijk komt er dan wel iets uit.

Met wat geluk vind je een of meer kandidaten. Maar let op: je hebt nu niet meer gedaan dan wat vissen in een vijver van mogelijkheden. Je moet nog verifiëren of het klopt wat je gevonden hebt.

De zekerste vorm van controle is een foto van de kandidaten, dan kun je de gezichten vergelijken. Ga op zoek bij familie dichtbij en ver weg, want foto's werden meestal via de vrouwelijke lijn doorgegeven. Je kunt geluk hebben op de bekende grote genealogische websites, op RKD Images, lokale beeldbanken, of via Google op familiewebsites.

De man is naar schatting rond de dertig, dus geboren omstreeks 1870. Part. coll.

Bidprentjes met foto zijn een heel goede bron, je vindt ze bij familie, bij genealogische verenigingen, bij verzamelaars en op veilingwebsites zoals delcampe.net. Als je geen foto vindt, kun je alleen afgaan op de overeenkomsten in gegevens, afgeleid uit de foto en in je stamboom, én op de combinatie met andere foto's. Meestal zul je dan geen absolute zekerheid hebben over de identificatie, maar soms wel een grote waarschijnlijkheid. ●

Peter Eyckerman is professioneel genealoog in België. Hij is bestuurslid van Familiekunde Vlaanderen en specialiseerde zich in historische fotografie, voornamelijk in het kader van genealogisch onderzoek. Hij schrijft er een column over in *Vlaamse Stam*, het tijdschrift van Familiekunde Vlaanderen, en geeft lezingen en workshops. Kijk voor meer informatie op zijn website spoorzoeker.petereyckerman.be